

G e a n d e w e i

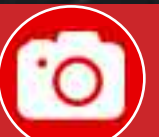
75 jaar na de dood van
Dietrich Bonhoeffer

Geloofsgetuige Pater Damiaan

De gebroeders Wierda

Column Demi Groenevelt

Nooit vergeten

Al jaren straal ik aan
de hemel
Tot een wolk mij deed
zwijgen
Maar ik had vertrouwen

De tijd stond stil
Toch verstreken er jaren
Maar ik had vertrouwen

Alle gruwelijkheden van die oorlog zag ik
Elke traan tot de volledige machteloosheid
Maar ik had vertrouwen

Het geluid van bommen overstemden
Angst beheerste het menselijk leven
Toch bleef ik vertrouwen

75 jaren zijn inmiddels verstreken
Nog steeds straal ik, maar nu aan een gebroken
hemel
Ik kijk naar beneden en zie een 16-jarig meisje
volledig verslagen door het ongeloof, lopend op
diezelfde grond, omgeven door vele zielen
Maar ik weet dat het vertrouwen in U nergens
sterker was dan daar

'Nog steeds straal ik, maar nu aan een gebroken hemel' is een gedicht dat ik schreef naar aanleiding van het monument van Jan Wolkers, *Nooit meer Auschwitz*. Het bekende monument in Amsterdam is opgebouwd uit gebroken spiegels die volgens Wolkers de nooit meer ongeschonden hemel voorstellen.

Afgelopen oktober heb ik samen met mijn familie een bezoek gebracht aan concentratiekamp Auschwitz in Polen. Alles wat ik daar zag aan beelden - om iets te noemen: de kapotte brillen, het haar en al die koffers - ging mijn verstand echt te boven. Een verhaal van een zeventienjarig meisje, ongeveer even oud als ik, sprak mij daar aan. Ze was een van de weinigen die de gruwelen van Auschwitz overleefde.

Deze dag bezorgde mij vooral onbegrip. Waarom? Maar vooral: hoe heeft dit kunnen gebeuren?
'Alles kunnen ze van ons afpakken, maar ons geloof en vertrouwen nooit.' Het is een zin die mij aanleiding gaf voor het schrijven van dit gedicht, zeker met 5 mei in het vooruitzicht. Het is een zin die getuigt van zo veel geloof en vertrouwen. Het is een zin die veel respect verdient, want hoe graag we het ook aan ons voorbij willen laten gaan, vergeten mogen we het nooit.

Demi Groenevelt (16) zit in 5 gymnasium van het Dockinga College in Dokkum

Meditatie 'En hoe onzegbaar ons nabij'

Lied 275:1
tekst: Huub Oosterhuis

door ds. Lubbert Adema

Ieder jaar, wanneer wij op vakantie zijn, bezoeken wij steevast een basiliek of kathedraal, om daar een kaarsje aan te steken. Sinds in 2001 ons oudste dochttertje is overleden, is dit een vast gebruik in ons gezin geworden. Omdat wij met dit gebaar ervaren dat zij overal waar wij naartoe reizen, met ons meegaat.

Eigenlijk altijd steken wij een kaarsje aan bij het beeld waar Maria het kind Jezus op haar arm houdt. Dat heeft voor mij persoonlijk nog een extra lading: dit beeld herinnert mij eraan, dat de moeder van Jezus ook weet hoe het voelt, wanneer je kind sterft. En wanneer dat zwaard een stukje onder je hart uit je ziel snijdt.

Wanneer u mij vraagt naar wat Goede Vrijdag en Pasen vieren in de kerk voor mij persoonlijk betekent? Natuurlijk ken ik alle grote en theologische woorden wel die dan vallen. Lijden, verzoening, opstanding, vergeving, nieuwe schepping, noem ze maar op. Allemaal belangrijk. Maar persoonlijk, diep in mijn hart, speelt altijd nog een diep ander gevoel mee.

Met Goede Vrijdag realiseer ik mij ook, dat God weet hoe het voelt als je kind sterft. En wanneer dat zwaard een stukje onder je hart uit je ziel snijdt. En daarin voel ik Hem onzegbaar mij nabij.

En wanneer Mattheus schrijft over de aardbeving na Jezus' dood, hoor ik - naast al het andere - ook Gods boze verdriet. Net zoals ik in de aardbeving, waarvan Mattheus vertelt, dat die op de Paasmorgen het graf van Jezus openbreekt, ook voel hoe God niet accepteert dat de dood van zijn kind het einde zou zijn.

Goede Vrijdag en Pasen bij ouders van een gestorven kind: bij alle pijn, worsteling en moeite, levenslang: hoe onzegbaar is hier God ons nabij gekomen.
Op deze dagen voel ik dat God het dichtste naast mij staat. Dan besef ik tot in merg en been - elk jaar opnieuw - dat ook Maria, de moeder van Jezus, en dat God zelf ook hoort bij de vereniging waar niemand graag bij wil horen: de vereniging van ouders van wie een kind is gestorven.

P.S. De woorden van het lied 'en hoe onzegbaar ons nabij' zijn woorden van troost en hoop ook in deze tijd van het coronavirus. Deze meditatie was al geschreven voor de uitbraak van het virus. Maar ook in deze tijd van Goede Vrijdag en Pasen 2020 is het onze hoop en troost dat God in Jezus ons zo nabij komt, dat Hij ervoor gekozen heeft onze lijdensweg te gaan en dat God ons met Pasen laat ontdekken, dat Hij niet accepteert dat dood en verdriet het laatste woord zullen krijgen.

ds. Lubbert Adema is predikant van de Protestantse Gemeente Metslawier-Niawier

Bij de schilderijen op voor- en achterpagina

Kunstenaar Jan Kooistra maakte zeven schilderijen naar aanleiding van de zeven zinnen die Jezus sprak aan het kruis. In de aanloop naar Pasen drukt *Geandewei* de serie *Seven Words* af op de voor- en achterpagina. Als u één van de werken scant met de *Geandewei*-app, komt u bij een video die Kooistra erbij liet maken. De originele schilderijen zijn 100 bij 150 cm groot. U kunt ze zien in zijn galerie aan Diepswal 3 in Dokkum. www.jan-kooistra.nl

Leesooster

Week 17, 19 t/m 25 april

zondag Prediker 9:1-10
maandag Prediker 9:11-18
dinsdag Prediker 10:1-11
woensdag Prediker 10:12-20
donderdag Prediker 11:1-10
vrijdag Prediker 12:1-14
zaterdag Psalm 95

Week 18, 26 april t/m 2 mei

zondag Handelingen 15:1-5
maandag Handelingen 15:6-21
dinsdag Handelingen 15:22-35
woensdag Handelingen 15:36-16:5
donderdag Handelingen 16:6-15
vrijdag Handelingen 16:16-24
zaterdag Handelingen 16:25-40

75 jaar na de dood van Dietrich Bonhoeffer

Op de bres voor vrijheid en vrede

Dietrich Bonhoeffer zit vanaf 5 april 1943 gevangen. Op 20 juli 1944 mislukt een - ook door hem gewilde - aanslag op Hitler. Als zijn betrokkenheid blijkt zal zeker de doodstraf volgen. In september worden documenten gevonden die zijn deelname bevestigen. De geallieerden hebben Parijs in handen, de vrijheid nadert, maar Bonhoeffer beseft dat hij die zelf niet zal meemaken. Wat Bonhoeffer denkt en voelt krijgt vorm in een gedicht van negentig maal twee regels. Het is een indrukwekkend *b i b l i o d r a m a*: hij herkent zijn leven in dat van Mozes, die eens nét niet de intocht in het Beloofde Land mocht meemaken.

door ds. Doede Wiersma

Dienaar van God

In het gedicht wordt aangrijpend verwoord wat het is om dienaar van God te zijn. Mozes is maar even afwezig, of het volk maakt met Aäron een gouden kalf. Bonhoeffer, die hemel en aarde beweegt om het nationaal-socialisme te weren, ziet in kerken de hakenkruisvlag naast het doopvont verschijnen. Mei 1933 hield hij zijn preek over de kerk die tegelijk Mozes- en Aäronskerk is. Hij benadrukt dat het in de kerk continu gaat om het vereren van de ware God en het afzweren van goden naar eigen snit. In het gedicht typeert Bonhoeffer God met: *U bent altijd rechtvaardig*. Dat doet hij ook reeds in 1928: God is *'de in zijn diepste wezen rechtvaardige'*. Als (spiegel)beeld van God, mag de mens rechtvaardige zijn als God. In zijn proefschrift staan de tien rechtvaardigen, die Sodom een catastrofe kunnen besparen, model voor zijn visie op de mens als gevolmachtigde, zaakbehartiger van God (1927).

Lijden

Op 8 juni 1944, drie maanden voor zijn Mozes, mediteert Bonhoeffer over de dagtekst Psalm 34: 20: *De rechtvaardige moet veel lijden*. Zijn commentaar luidt: *'De rechtvaardige lijdt onder de ongerechtigheid (...), zegt het mag niet zo zijn, het is tegen God. De rechtvaardige brengt als een sensor de gevoeligheid van God in de wereld, daarom lijdt hij zoals God onder de wereld lijdt.'* Zijn definitie van geloof wordt: deelnemen aan het lijden van God in de wereld. De rechtvaardige in de Bijbel leeft in een twee-eenheid met God. Zo beleefden Mozes en Bonhoeffer hun leven. Het gedicht benoemt dat met: *Uw werktuig, Uw vriend, Uw profet. Mond, oog, oor, arm, rug van God.*

Maar het is een moeilijke taak voor Mozes en voor Bonhoeffer. Beide maken ze mee dat het volk het hart van God afwendt, zoals in de verering van het gouden kalf en het hakenkruis. Dat zij als leiders daarbij ook fouten maken is begrijpelijk. Mozes weet dat God hem dat heeft vergeven en dat hij een eervolle dood krijgt.

Ook Bonhoeffer wil zelf schuld dragen, hij is deel van het volk en is kritisch voor zichzelf. In zijn *Ethiek* schrijft hij in 1940/41: *'Wat heb ik er mee te maken of anderen ook schuldig zijn? Iedere zonde van een ander kan ik verontschuldigen, alleen mijn eigen falen blijft schuld die ik niet verontschuldigen kan... Ik ben schuldig aan het onbeperkte begeren, aan het lafhartig zwijgen waar ik zou moeten spreken aan de onwaarachtigheid en huichelarij met betrekking tot geweld, aan de onbarmhartigheid en de verloochening van de armen van mijn medemensen.'*

Ook in het gedicht Jona, oktober 1944, schrijft hij: *'Ik zondigde tegen God.'*

Eerste zeven verzen van het gedicht Der Tod des Mose

Deut. 34:1 De Heer liet hem het hele land zien.

*Auf dem Gipfel des Gebirges steht
Mose, der Mann Gottes und Prophet.*

*Seine Augen blicken unverwandt
in das heilige, gelobte Land.*

*Dass er auf das Sterben ihn bereite,
tritt der Herr dem alten Knecht zur Seite.*

*Will auf Höhen, wo die Menschen schweigen,
selber ihm verheiss'ne Zukunft zeigen.*

*Breitet zu des Wandrers müden Füßen
seine Heimat aus, sie still zu grüssen,*

*Sie im letzten Atemzug zu segnen,
und dem Tod in Frieden zu begebenen.*

*Aus der Ferne sollst das Heil du sehen,
doch d e i n Fuss soll nicht hinüber gehen.*

Vraag aan ons:

Zou het de westerse mens, meer in het bijzonder de intellectuele activist voor mensenrechten, klimaat, natuur, ook sieren als hij zich dit 'ik ben schuldig' meer eigen zou maken?

Mijn volk...

De liefde van Mozes voor het volk horen we in het herhaalde 'mijn volk'. Hij gunt zijn

volk het beloofde land. Bij het zien van dat land, raakt hij in extase: wis het zand van de woestijn van je gezicht en adem vrijheid. Trek het land binnen, voel daar de zegen van de voorouders waaien, geniet van Gods genade, recht, waarheid, vrede en rust. Vier de liturgie, koester de Tien Woorden. Hij hoopt dat de jongste generatie een volk van bidders wordt die met vaste hoop en gelovig vertrouwen leven.

In deze woorden horen we Bonhoeffers herhaalde advies om in vol vertrouwen te bidden en bereidwillig na te volgen. Als stip op de horizon plaatst hij: *'De laatste vraag is niet hoe ik als held het toneel verlaat, maar hoe de volgende generatie verder zal leven.'* En als bemoediging schrijft hij in de doopmeditatie voor een naar hem vernoemd neefje: *'Er zullen altijd mensen zijn die bidden en gerechtigheid doen.'*

Vorbij de dood

Mozes beseft dat hij wegzinkt in Gods eeuwigheid. Uit zijn rondzendbrieven aan oud-leerlingen en familieleden blijkt dat Bonhoeffer altijd diep overtuigd is van leven na de dood. Over zijn studenten die in de oorlog omkomen, zegt hij: *'Nu mogen zij aanschouwen, wat zij geloofden'; 'Nu heeft Christus hen tot Zijn hemelse gemeente geroepen'; 'Eeuwige vreugde zal op hun hoofd zijn.'* Bij rouwdiensten en condolances beroept hij zich zeven maal op: *'De zielen van rechtvaardigen zijn in Gods hand, zij zijn in vrede.'* (Wijsheid 3: 3). Vanuit dit geloof zijn de laatste woorden van Bonhoeffer: *'Dit is het einde voor mij het begin.'*

Doede G. Wiersma uit Leeuwarden was medewerker Oude Testament aan de RU Groningen en is emeritus-predikant

Willem Wilstra maakte deze foto in kamp Mauthausen: de boom symboliseert voor hem de galg waaraan Bonhoeffers leven eindigde en de oven het crematorium waarin zijn lichaam verbrand werd

Geloofsgetuige

Pater Damiaan

'Nochtans maak ik me leproos met de leprozen, wanneer ik preek spreek ik hen toe als 'Wij melaatsen''

*3 januari 1840, Ninde (B.)
† 15 april 1889, Molokai (Hawaii)

Er was voor de zeer besmettelijke ziekte lepra tot ver in de twintigste eeuw geen medicijn. Als quarantainemaatregel werden de leprozen vaak voor de rest van hun leven in een kolonie gehuisvest. Een ervan was het schiereiland Molokai op Hawaï. Damiaan de Veuster was het zevende kind uit een Vlaams boerengezin. Zeven jaar oud verloor hij een zus aan cholera. Als zestienjarige ging hij het klooster in. Hij werd pater van de Congregatie van de Heilige Harten van Jezus en Maria. Na zijn studie kreeg Damiaan toestemming om als missionaris te gaan werken op de Hawaï-eilanden. Hij vervulde daarmee de droom van zijn broer die tyfus had gekregen en niet kon gaan.

In 1864 kwam hij aan in dit 'verdorven, heidens en afgodisch land.' Na arbeid als rondreizend missionaris en parochiepriester stelde hij zich in 1873 beschikbaar voor de leprozen van Molokai. Hij kende de risico's, maar ze hadden God nodig. De kolonie telde zevenhonderd tot duizend melaatsen. Ze leden niet alleen lichamelijk. Damiaan zag extreme dronkenschap, immoreel gedrag, misbruik en grote wanhoop. Ze kregen voedsel en andere voorzieningen, maar geen medische hulp. Behalve priester met soms elke dag een begrafenis werd Damiaan ook dokter, ziekenverzorger, begrafenisondernemer, timmerman van zeshonderd doodskisten. Hij stelde begrafenisverzekeringen in. Wetten werden weer nageleefd. Er kwamen degelijke huizen, dorpen, een school, een bloeiende parochie. Een van zijn smeekbrieven haalde de Britse pers. Vanuit het buitenland kwamen geld, medicijnen en kledij, vaak van protestanten. Kerkdiensten opende pater Damiaan met de woorden 'Mijn dierbare broeders en zusters'. Op een morgen in 1885 moest hij zeggen: 'Mijn collegamelaatsen, ik ben één van u.' Hij overleed vier jaar later. Zijn indrukwekkende antwoord op de vraag naar Gods aanwezigheid in schrikbarend lijden was verbinding en eenwording met hen. In zijn brieven schreef hij vaak dat hij tevreden en gelukkig was tussen zijn melaatsen. Er werd wel gedacht dat lepra het gevolg was van ontucht. Ook Damiaan is tijdens zijn leven nog aan vernederende onderzoeken onderworpen. Maar na zijn dood is hij op allerlei voetstukken gezet: standbeelden, een zalig- en heiligverklaring, een plechtige herbegraving en verkiezing tot grootste Belg.

Bestrijding van het 'eenzaamheidsvirus' is ook nu soms riskant werk. Applaus voor allen die ondanks besmettingsgevaar het noodzakelijke doen!

Harmen Jansen

Byldspraak - Willem Wilstra Baktearjes

It minskdom hat te krijen mei firussen en baktearjes en wat it slimste is: foar nije frjemde soarten is noch gjin tsjingif foarhannen. Wurden as karantêne, ymmún, resistint en *lock-down* komme oer ús hinne.

Yn Moddergat seach ik dit frjemde tafrieltsje, dat wol wat past yn dizze tiid fan korona. In dowemelker mei djoere wedstriiddowen hat wolris lêst fan ûngedierte om 'e doarren, lykas rotten en marters. De lêste tiid fernaam er, dat it fergif minder brûkt waard en de oerlêst tanaam.

Yn dit doarpke mei de huzen en stegen deun tsjin de machtige seedyk oan waait it ek altyd. Dat, hy betocht in manier om dy bisten kjel te meitsjen en knope fan grutte plestik amers de lidden oan 'e goate. En rattelje dat it docht tsjin de muorre! Yn 't tsjuster soe men der bang fan wurde!

In bea (Lietboek 74:12)

**Hear, stek de hannen nei jo toartel út
en jou jo do net oer oan rôversbinden.
Ferjit ús net yn 't bitterst fan ellinden,
oars falle wy it wyldde dier ta bú't.'**

(Douwe Tamminga en Cor Waringa)

Achtergrond

Corona en 'de kroon der rechtvaardigheid'

Zo langzamerhand zal iedereen de letterlijke betekenis van het Latijnse woord 'corona' wel weten: kroon. Het woord komt zo een aantal keren voor in de Vulgata, de Latijnse vertaling van de bijbel die rond het jaar 400 tot stand kwam. *door dr. Jan Dirk Wassenaar*

Het woord is onder meer te vinden in 2 Timoteüs 4: 8, waar in de aloude Statenvertaling gesproken wordt over 'de kroon der rechtvaardigheid'. Het hele vers luidt in de Nieuwe Bijbelvertaling: *'Nu wacht mij de krans van de gerechtigheid die de Heer, de rechtvaardige rechter, aan mij zal geven op de grote dag; en niet alleen aan mij, maar aan allen die naar zijn komst hebben uitgezien.'*

Griekse oudheid

De krans is al te vinden in de sportwereld van de Griekse oudheid. Atleten die een wedstrijd hadden gewonnen, kregen een krans. In die Griekse oudheid komt de krans ook reeds in overdrachtelijke zin voor. Hetzelfde geldt voor de Joodse traditie vóór het begin van

onze jaartelling. In het Nieuwe Testament wordt wel over 'de lauwerkrans' en 'de krans van de luister' van het eeuwige leven gesproken (Jakobus 1: 12 en Openbaring 2: 10; 1 Petrus 5: 4). De krans kwam trouwens niet alleen in de sportwereld voor. Hij gold ook als overwinningsteken na militaire strijd. De aardse corona houdt ons vandaag de dag in de greep. Maar laten we die krans van de gerechtigheid, die lauwerkrans, die krans van de luister niet uit het oog verliezen.

Doornenkroon

Nog een opmerking. Wij kunnen 'de kroon der rechtvaardigheid' niet los zien van een andere kroon. Ik bedoel de doornenkroon die Jezus tijdens 'de bespotting' gedragen heeft

(Matteüs 27: 29, Marcus 15: 17 en Johannes 19: 2 en 5). Dat was een krans van stekelige acanthusbladeren en moest de erekrans voorstellen die de vazalkoningen van Rome mochten dragen.

Behalve de doornenkroon kreeg Jezus een scharlaken mantel (de rode mantel van Romeinse soldaten, Matteüs 27: 28 en 31) of een purperen kleed (de mantel van bepaalde Griekse vorsten, Marcus 15: 17 en 20 en Johannes 19: 2 en 5) om en in Zijn rechterhand een rieten stok (Matteüs 27: 29) als scepter. Een lied uit de bundel-1938, Gezang 43, verwijst daar naar:

*Laat mij toch nooit vergeten
die kroon, dat kleed, dat riet!
Dit trooste mijn geweten:*

Afstand

Afstand, in deze tijd een relatief begrip
Terwijl afstand vroeger iets was om over na te denken
Afstand is in deze tijd eigenlijk niets meer
Terwijl de afstand juist ook zo groot kan zijn

Afstand, in deze tijd ook weer zo actueel
Omdat afstand eigenlijk niet meer bestaat
Afstand wat niet in reistijd of vliegrepen zit
Maar afstand in verbinding tussen mensen onderling

Afstand, het lieflijke missen
Altijd voor elkaar bereikbaar zijn
Afstand geen zee of woestijn er tussen
Afstand, intens verlangen naar een dichterbij

Afstand, met liefde is zoveel kleiner
Afstand, wat is afstand als liefde afstand kan overbruggen
Dus wat is afstand als er gewoon liefde kan zijn
Kan de wereld dan niet een heel klein beetje kleiner zijn?

*Lezer Jan H. Woudstra uit Dokkum
stuurde dit gedicht uit zijn bundel In Gedichten Gevangen
(verschijnt in mei) dat goed past bij de huidige tijd*

Coronacrisis

De kerk in buitengewone omstandigheden

Als gevolg van de overheidsmaatregelen in verband met de coronacrisis kunnen de kerkenraden, de klassicale vergaderingen en de generale synode voorlopig niet bijeenkomen. Maar er zal in de kerk wel leiding gegeven moeten worden. In zo'n situatie is voorzien in artikel XIX van de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland. *door dr. Jan Dirk Wassenaar*

Dat luidt: *'Indien en voor zover buitengewone omstandigheden van land en volk het normaal functioneren van het leven van de kerk onmogelijk maken, treffen de daarvoor in aanmerking komende lichamen van de kerk of hun leden de door de omstandigheden tijdelijk geboden, van de orde van de kerk afwijkende maatregelen.'* Zij mogen dan dus naar bevind van zaken handelen.

Hervormde kerkorde

Een bepaling als in artikel XIX van de protestantse kerkorde is in de oudste kerkorden op het reformatische erf niet te vinden. Pas in de hervormde kerkorde van 1951 komt een vergelijkbare bepaling voor. Uiteraard had

men toen de tijd van de Tweede Wereldoorlog nog vers in de herinnering. Kerkelijke lichamen hebben in die jaren beslissingen genomen waarvoor formeel gezien geen rechtsgrond was. Overigens is het betreffende kerkorde-artikel nadien ongewijzigd gebleven.

Gereformeerde kerkorde

Hoe was de situatie aan gereformeerde zijde? Welnu: bij de herziening van de gereformeerde kerkorde in 1957 is ook zo'n bepaling opgenomen. Daarin stond dat 'de daarvoor in aanmerking komende vergadering of deputaten' de maatregelen konden treffen.

In de hervormde kerkorde stond - en in de protestantse kerkorde staat - dat 'de daarvoor in aanmerking komende lichamen of hun leden' dat konden en kunnen doen.

Dus: 'of hun leden' - dan moet gedacht worden aan een situatie als de huidige. Dan is het bijeenroepen van een kerkelijk lichaam al niet meer mogelijk, dan moeten leden het initiatief nemen.

Het ligt daarbij voor de hand om voor de lokale gemeente aan het moderamen te denken. Volgens ord. 4-8-3 heeft dat in normale situaties al de taak om - onder verantwoording aan de kerkenraad - zaken die geen uitstel gedogen, af te doen.

75 jaar bevrijding De gebroeders Wierda

In de hal van het Christelijk Gymnasium Beyers Naudé in Leeuwarden is na de oorlog een gedenk wand aangebracht, die onder meer herinnert aan de verzetsdaden van de gebroeders Egbert Mark (Mark), Klaas en Hyltje Wierda. Zij werden op 11 april 1945, vier dagen voor de bevrijding van Leeuwarden, bij de verkeersbrug van Dronryp gefusilleerd.

door Maurice C.J. Wielenga

Dat gebeurde als represaille voor een actie enkele dagen tevoren, waarbij het Friese verzet een Duitse goederentrein met munitie op de spoorlijn Leeuwarden-Harlingen had laten ontsporen. De Duitse SD was woedend en wilde wraak nemen met de moord op elf gevangenen verzetsmensen, die in de kelders van het SD-hoofdkwartier zaten opgesloten. Het kwam vaker voor - juist tegen de tijd dat de nazi's voelden dat ze de strijd bijna moesten opgeven - dat ze zeer felle en meedogenloze vergeldingsmaatregelen troffen. Ook de drie gebroeders Wierda, studenten van 20, 23 en 27 jaar, werden van deze rancuneuze handelingen het slachtoffer.

Kloeke verzetsdaden

Van de drie broers Wierda is Mark de bekendste geworden. Hij was van vele markten thuis: hij had een opleiding in de chemie, kon de dingen snel observeren en was bezig zijn studie theologie aan de Vrije Universiteit af te ronden. Hij was voorbestemd dominee te worden. Maar hij had ook de innerlijke drijfveer om voor het Friese verzet in actie te komen, hoe riskant ook: de beroemde Overval op de gevangenis van Leeuwarden van 8 december 1944 was mede dankzij zijn inzet succesvol. Hij kon snel en gewiekst plattegronden maken, noodzakelijk voor het welslagen van de Overval.

Samen met zijn broers Klaas en Hyltje was Mark ook behulpzaam bij wapendroppings, het namaken van voedselbonnen voor onderduikers en het voorbereiden van sabotage-acties. Het beroemdste wapenfeit is geweest dat Mark kans zag - in luttele dagen tijd - explosieven die in de kabelkelder van het postkantoor waren aangebracht, te vervangen door nepmateriaal. Tot in het kleinste detail maakte hij dynamietstaven en trottylbokjes na. De Sicherheitsdienst had namelijk in de eerste dagen van april 1945 zeven bussen dynamiet en 72 trottylblokjes met draden aan elkaar verbonden. Die zouden volgens een tijdplan op 8 of 9 april moeten ontploffen. Omwonenden werden gewaarschuwd tijdig hun huis te verlaten. Niet alleen het Post- en Telegraafkantoor, maar ook de omliggende straten zouden grondig verwoest zijn geraakt.

Minuten die uren leken

Het is zaterdag 7 april, zes uur 's avonds. Het is druilerig en fris weer. Het Friese verzet brengt heimelijk de nepmunitie het gebouw van de PTT binnen en haalt de echte munitie vakkundig weg. Hierbij zijn behalve Mark Wierda en zijn makkers ook de PTT-ers Theo Bosman en Jan Roukema betrokken. Ze treffen het dat net op dat moment een aantal Duitsers het gebouw verlaat om de dienstauto van de Einsatzleiter op te duwen, die

Mark, Hyltje en Klaas Wierda (vlnr)

door startproblemen even verderop aan de Tweebakmarkt was blijven staan. Er is blijkbaar meer aan de hand met deze auto, want ook de motorkap moet geopend worden. Daarmee wint het verzetsteam tijd om het reddende werk te verrichten.

Na de wisseltruc verlaten de verzetsmensen met 35 kilo aan munitie het gebouw via de achterdeur, waar de niets vermoedende wacht hen rustig laat passeren. Hij heeft totaal geen idee, dat hier verzet gepleegd is. De geplande ontploffing mislukt op 9 april volledig, tot ontsteltenis van de Duitsers.

Levens opgeofferd voor vrijheid

Door een ongelukkig toeval vielen de broers Wierda in hun ouderlijk huis aan de Leeuwarder Emmakade in handen van de SD. Mark Wierda sliep op aanraden van de Friese verzetsmensen Bultsma en Oberman bij de familie Bakker aan de Alma Tademastraat, een halve kilometer verderop. 's Nachts belden bij dit adres Duitsers aan op zoek naar een zekere Taco van der Veen, de 'Bakker'. Ze wilden

per sé deze Taco van der Veen hebben wegens wapenhandel en belden bij gemeentesecretaris Bakker aan. Ze lieten deze ongemoeid, maar liepen wel Mark Wierda tegen het lijf. De ontwikkelingen volgden elkaar opeens razendsnel op: Mark had geen identiteitspapieren op zak. Geen probleem, besloten de soldaten, dan halen wij die samen met jou op.

Op Emmakade 73 bevonden zich behalve de ouders Wierda ook de nietsvermoedende zoons Hyltje en Klaas Wierda, die naar de radio zaten te luisteren. De SD'ers troffen ook illegale documenten aan. Allemaal redenen om de jongens fluks in een overvalwagen naar het Burmaniahuis, het hoofdkwartier van de SD, te vervoeren.

Zware martelingen hebben de gebroeders Wierda ondergaan, 's nachts moesten ze aan kettingen slapen op de koude stenen kelderfloer. Hoe beroerd hun omstandigheden ook waren, ze gaven geen kik en hebben geen namen van verzetsmensen verraden. Op 11 april stonden ze met opgeheven hoofd samen met acht andere Todeskandidaten langs het kanaal in Dronryp.

De laatste woorden die over Mark's lippen kwamen waren: „Ik ga vol vertrouwen de toekomst tegemoet. Er zal geen haar van ons hoofd vallen zonder de wil van onze hemelse Vader, want Hij regeert...”.

De nagedachtenis aan de gebroeders Wierda mag ook na 75 jaar in hoge ere worden gehouden. In de Vrijheidswijk te Leeuwarden is jaren geleden een straat naar hen genoemd.

Gedenk wand in de hal van cg Beyers Naudé

Graf op erehof Noorderbegraafplaats

Aanbevolen

Tranen, afgedwaald, een klein leven...

Redacteuren en medewerkers van Geandewei bespreken boeken, cd's of dvd's die ze bij de lezers onder de aandacht willen brengen.

Met bijdragen van Evert-Pieter van der Veen, Nelleke Berntsens, Aukje de Bildt, Teun-Jan Tabak, Jan-Dirk Wassenaar

De taal van tranen

'Tranen maken deel uit van onze relatie met onszelf en met de wereld'. De mens die kwetsbaar durft te zijn, toont zijn innerlijke kracht. David Runcorn spreekt gevoelig en zinvol over tranen in een mensenleven en brengt daarbij veel - teveel - van zijn eigen ervaringen in. Dat doet wat afbreuk aan zijn verhaal met een evangelisch-charismatische inslag. Hij bespreekt bijbelgedeelten over tranen, zoals Psalm 56: 9 'vang mijn tranen op in uw kruik' en Johannes 11: 35 waar staat dat Jezus weende. Mooi is ook de aandacht voor het boek Klaagliederen. De auteur hoopt dat de lezer evenals hijzelf de weg vindt naar zichzelf. Wanneer die opening er komt, zijn tranen een uiting van wat er in een mens leeft. Tranen vertellen het 'verhaal van het leven'.

Mooi is hoofdstuk 15 over 'de tranen van God' waarin zijn bewogenheid om ons tot uitdrukking komt en dat eindigt met: 'Leven dat wordt geschonken, hersteld en in stand gehouden door de adem, de kus en de tranen van God. Dat is de manier waarop God ons liefheeft'. Misschien wel de mooiste woorden uit het hele boek. (EPvdV)

David Runcorn: *De taal van tranen*
KokBoekencentrum Utrecht, 15,99 euro

Afgedwaald

Het boek *Afgedwaald - op zoek naar een weg terug naar Rome* heb ik in één ruk uitgelezen. Dat kwam niet alleen doordat ik zo benieuwd was naar de uitkomst van de zoektocht van de schrijver, maar ook door zijn met veel humor beschreven stukjes geschiedenis. Kees Schaepman kijkt in het boek terug op zijn Rooms-Katholieke opvoeding en beschrijft vele situaties die daarmee te maken hadden. Sommige waren hartverwarmend, maar andere hebben hem zo geraakt, dat hij met het geloof gebroken heeft. Bijvoorbeeld de sterfsituatie van zijn vader, die op de achterflap van het boek wordt aangehaald. Heel veel jaren later ontstaat er - door allerlei oorzaken - een soort heimwee, maar waar naar? Zijn het de rijke rituelen, is het een vertrouwdheid, is het een geborgenheid? Maar hoe geloofwaardig moet de inhoud van een geloof zijn om er mee verbonden te willen worden? Deze zoektocht - regelmatig passend geïllustreerd met bijbelteksten en door het aanhalen van gedichten of korte beschrijvingen - heeft iets van 'een huismeester die uit zijn voorraadkamer nieuwe en oude dingen tevoorschijn haalt' (Matteus 13:52). Een

leerzaam en boeiend boek van de - inmiddels gepensioneerd - journalist Kees Schaepman. (NB)

Kees Schaepman: *Afgedwaald - op zoek naar een weg terug naar Rome*, Walburg Pers, 19,95 euro

Een klein leven

Het is een verhaal van vier mannen, vrienden. We volgen hen over een periode van meer dan dertig jaar: de advocaat Jude, de acteur Willem, de beeldend kunstenaar JB en de architect Malcolm. Het is een verhaal van hun vriendschap, want ze blijven tijdens hun verdere leven nauw met elkaar verbonden. Het is een verhaal van hun liefde voor elkaar. Maar eigenlijk is het een verhaal van één van hen: Jude. Hij is in zichzelf gekeerd. Zijn verleden is omgeven door een sluier van geheimzinnigheid. Achter de façade van professioneel succes leeft hij met onverwerkt verdriet als gevolg van emotionele verwaarlozing en seksueel misbruik in zijn jeugd. Daar heeft hij een extreem wantrouwen en een gevoel van waardeloosheid aan overgehouden. Jude heeft geen familie, zijn vrienden zijn alles voor hem. Maar hij vindt het onmogelijk om zijn verleden met hen te delen. Hoe dichter iemand bij hem komt, hoe moeilijker het is om het gesprek erover aan te gaan. Openheid en overgave staan voor Jude gelijk aan misbruik. Is vriendschap, is liefde in staat om compensatie te bieden voor de opgelopen schade? Is het mogelijk om een liefdesrelatie te hebben? Wat vermag liefde eigenlijk te doen? Het verhaal heeft mij diep geraakt. Ik wilde niet stoppen met lezen, maar ook af en toe wilde ik niet verder lezen en legde ik het boek aan de kant. Wat doet niet-liefde met een mens? Wat doet liefde met een mens? Wat is liefde van mens tot mens? Het raakte bij mij aan wat de filosoof Levinas zegt: Liefde is doen; je moet mensen in de ogen kijken en er zijn van mens tot mens. En het raakte aan woorden van Dirk de Wachter (psychiater-psychotherapeut) die zegt: Je kunt niet altijd gelukkig zijn; er is ook een mogelijkheid om met ongelukkig zijn te leren leven. Als je het boek uitgelezen hebt, kun je alleen maar stil zijn. (AEdB)

Hanya Yanagihara: *Een klein leven*,
Nieuw Amsterdam, 20 euro

Over God en de ware liefde

Een boekje over onvoorwaardelijke liefde van een moeder voor haar zoon. *Ik zal altijd van je houden*, zo luidt de titel. Geja van Reenen uit Barneveld beschrijft het pijnlijke proces dat haar

zoon en gezin in het kerkgenootschap doormaken als de zoon bekend homo te zijn en later gaat samenwonen met een vriend. Dat ligt toch achter ons, dacht ik... nee dus. Nog steeds blijkt binnen kerken sprake van achterdocht en zelfs uitsluiting wanneer mannen of vrouwen bekennen homo of lesbische te zijn en zo ook te willen leven. Geja van Reenen heeft een prachtig boekje geschreven, een indrukwekkend persoonlijk verhaal van het proces, voorzien van gedichten en schilderijen die de emoties van het proces kleuren. Een leerzaam boek ook, dat aangeeft waar en waarom het in de communicatie en omgang in de kerk, tussen gelovigen helemaal fout kan gaan. Het gezin heeft veel moeten slikken en geduld gehad, maar na een proces van maanden waarin de kerkenraad nadacht en met een besluit kwam, kon de familie inclusief zoon (en nieuwe schoonzoon) weer aanzitten aan het avondmaal. Er blijven rafelrandjes, maar het verhaal maakt wel duidelijk dat met goede wil een kerkenraad keuzes kan maken waarmee de christelijke gemeente verder kan. (T-JT)

Geja van Reenen: *Ik zal altijd van je houden*,
Buijten & Schipperheijn Motief, 14,90 euro

De weg des levens

Prof.dr. Willem Balke publiceerde het boek *Via Vitae, de weg des levens*, welke titel ontleend is aan Psalm 16. De uitgave is een bundel eerdere artikelen en lezingen én nieuw geschreven stukken. Ze gaan over hermeneutiek, vroege reformatische

bewegingen, Calvin (onder meer over 'Calvin en Noordmans over de oecumene'), Beza, de Heidelberger, de achttiende eeuw (Johann Georg Hamann en Luther), de negentiende eeuw (Willem de Clercq en Allard Pierson) en 'In de praktijk' (over 'Het functioneren van de rechtvaardiging in de prediking' en 'Geloof en volksaard: de Frank, Fries en Saks in ons land'). Balke wil vooral doorgeven wat de reformatoren en andere theologen aan schatten uit Gods Woord hebben opgedolven. De getuigen uit het verleden hebben begrepen dat 'leven met God' betekent: gaan op de weg die Hij door zijn Woord bekendgemaakt heeft. Alles met elkaar heeft het boek van Balke, die inmiddels 87 jaar is, iets van een wetenschappelijk testament, dat niet minder een gelovige nalatenschap behelst. (J-DW)

Willem Balke, *Via Vitae. Opstellen over kerk en theologie in het perspectief van de Reformatie*,
Uitgeverij De Banier, 24,95 euro

Het graf is leeg!

Pastoraat langs
digitale weg

Het netwerk bij elkaar
houden in crisistijd